

Focuspartikels in voorwaardelijke *als*- constructies

Alex Reunecker | Grote Taaldag

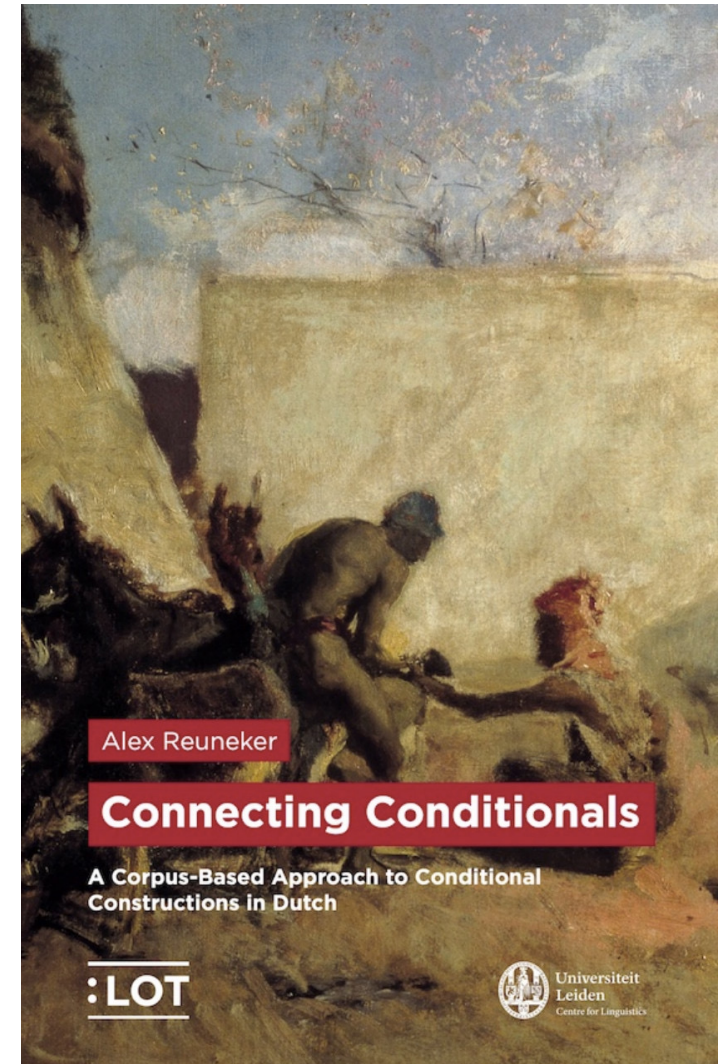
4-2-2022

Universiteit
Leiden

Inhoudsopgave

1. Voorwaardelijke *als*-constructies
2. Focuspartikels
  - Definitie/omschrijving
  - Gebruik in voorwaardelijke constructies
3. Typen focuspartikels
  - Restrictief
  - Additief
  - Iteratief
4. Corpus en annotatie
5. Frequentie en distributie
6. Conclusie en inbedding

1. Voorwaardelijke *als*-constructies

- Voorwaarden in natuurlijke taal
  - voegwoorden:
    - *als, wanneer, indien, mits, tenzij*
    - *Als ik na school op het punt sta op de bank te ploffen, dan begin ik met het programmeren van mijn eigen game. (Reuneker 2022, p. 615)*
  - andere constructies:
    - V1: *Had hij dat gedaan, dan zou ik gelukkig zijn geweest. (Comrie 1986, p. 87)*
    - Voorzetselconstituenten: *Geen bezoeker mag naar binnen zonder de metaaldetector te passeren. (Reuneker 2016, p. 122)*
- Onderzoeksvraag
  - Welke (typen) focuspartikels komen voor in voorwaardelijke *als*-constructies en hoe verhoudt hun distributie zich tot modus en register?

1. Voorwaardelijke *als-constructies*

- In de formele(re) literatuur wordt, kort door de bocht, de betekenis van *conditionals* geanalyseerd in termen van materiële implicatie:
  - *Als Mary gaat (p), dan gaat John ook (q).*
    - $p \rightarrow q$
    - $\neg(p \wedge \neg q)$
    - *Het kan niet zo zijn dat Mary (wel) gaat en John niet.*
    - *p is een voldoende, maar niet noodzakelijke voorwaarde voor q.*
  - Zie o.a. Strawson 1952; Stalnaker 1968/1975; Grice 1975/1989; Geis & Zwicky 1971; von Stechow 2011; Magnus 2014; Reunecker 2022, h. 2 voor een overzicht.

1. Voorwaardelijke *als*-constructies

- Voorwaardelijke *als*-constructies hebben twee conventionele betekenisaspecten (cf. Reuneker 2022, hoofdstuk 2; zie ook verwijzingen daarin)
  - Non-assertiviteit: p noch q wordt geasserteerd
    - *Als* Mary gaat, *dan* gaat John ook.
    - Mogelijk gaat Mary, mogelijk niet.
    - Mogelijk gaat John, mogelijk niet.
  - Verbondenheid/connectie: de bijzin wordt aan de hoofdzin gerelateerd (*voegwoord*)
    - *Als* Mary gaat, *dan* gaat John ook. (oorzaak-gevolg; cf. Sweetser 1990: 114)
    - *Als* ze gescheiden is, *dan* is ze getrouwd geweest. (argument-conclusie; cf. Sweetser 1990: 116)
    - Er liggen koekjes op de tafel *als* je trek hebt. (context-taalhandeling; cf. Austin 1961/1970:201, 212)

1. Voorwaardelijke *als-constructies*

- Specifiekere (conversationele) implicaturen op basis van deze betekenisaspecten
  - Non-assertiviteit, o.a.:
    - onzekerheid, onwaarschijnlijkheid, tegenfeitelijkheid
    - ‘*Als Mary zou gaan, dan zou John ook gaan. (Maar ze gaat niet...)*’
  - Verbondenheid, o.a.:
    - causale, epistemische, pragmatische, herhalende of andere connectie tussen p en q
- In hoeverre zijn deze specifiekere implicaturen gegeneraliseerd?
  - Vormen zich clusters van ‘typen’ voorwaardelijke constructies op basis van grammaticale eigenschappen van bij- en hoofdzin (o.a. werkwoordstijd, modaliteit, syntactische integratie, resumptie, negatie, *focuspartikels*)

2. Focuspartikels

- ‘Goede definities van de verschillende soorten partikels ontbreken vooralsnog, zodat we niet weten of sommige woorden tot de partikels moeten worden gerekend.’ (Van der Wouden & Caspers 2010, p. 56)
- Focuspartikels: ‘bijwoordachtige woorden’ zoals *zelfs*, *alleen*, *vooral*, die bepaalde zinsdelen of betekenisaspecten op de voorgrond plaatsen (cf. Hoeksema & Zwarts 1991; König 1991; Zie Van der Wouden 2001 voor een bespreking van definities van de algemenere categorie ‘partikels’.)

2. Focuspartikels

- De betekenisbijdrage van partikels aan, in dit geval, voorwaardelijke constructies wordt vaak omschreven als ‘niet waarheidsfunctioneel’.
- Dat geldt niet voor het partikel *alleen (only)*, dat (daarom) veel aandacht krijgt in de literatuur over voorwaardelijke constructies:
  - *alleen als (only if)*: van voldoende naar noodzakelijke voorwaarde
    - *Als* hij meer dan 95 procent heeft kan hij het bouwbedrijf van de beurs halen [...]. (mogelijke biconditionele *implicatuur*; conditional perfection)
    - *Alleen als* hij meer dan 95 procent heeft kan hij het bouwbedrijf van de beurs halen [...]. (Reunecker 2022, p. 320)
    - Zie ook Foolen (1993, p. 17)
- Daarnaast veel aandacht voor *zelfs als (even if)*
  - *zelfs als (even if)*: concessieve voorwaarde (annulering van mogelijke noodzakelijkheidsimplicatuur; ‘unexpectedness’ van p als voorwaarde, status van p als voorwaarde)
    - Vrijheid wordt vergroot door opties, *zelfs als* die opties niet bijzonder aantrekkelijk zijn. (Reunecker 2022, p. 321)

2. Focuspartikels

- Welke (typen) focuspartikels komen voor in voorwaardelijke *als*-constructies en hoe verhoudt hun distributie zich tot modus en register?
- Positie van focuspartikels in voorwaardelijke *als*-constructies
  - In de literatuur worden bijna uitsluitend voorbeelden gegeven van (de genoemde) focuspartikels die direct voorafgaan aan *if*.
    - The match will light *only if* you strike it. (van der Auwera 1985, p. 71)
  - Focuspartikels kunnen echter ook elders in de zin staan ('positional variability'; cf. König 1991, p. 13) .
    - The match will *only* light *if* you strike it.
    - We will *only* play soccer *if* the sun shines. (von Stechow 1994, p. 140)

2. Focuspartikels

- Bereik (scope) van focuspartikels in voorwaardelijke *als*-constructies
  - We will *only* play soccer *if* the sun shines.
  - ‘Scope ambiguity’ (cf. Hoeksema & Zwarts 1991, pp. 57-58)
  - We gaan *alleen* voetballen *als* de zon schijnt.
    - ‘Alleen als de zon schijnt gaan we voetballen.’ (*sentential scope*)
    - ‘Als de zon schijnt, gaan we alleen voetballen (en niets anders).’ (*phrasal scope*)
  - (- ‘Als de zon schijnt, gaan alleen wij voetballen (en niemand anders).’)

Consequenties voor corpusonderzoek en annotatie

- Niet simpelweg ‘partikel gevolgd door *als*’.
- Bij annotatie bepalen of sprake is van zinsbereik.

3. Typen focuspartikels

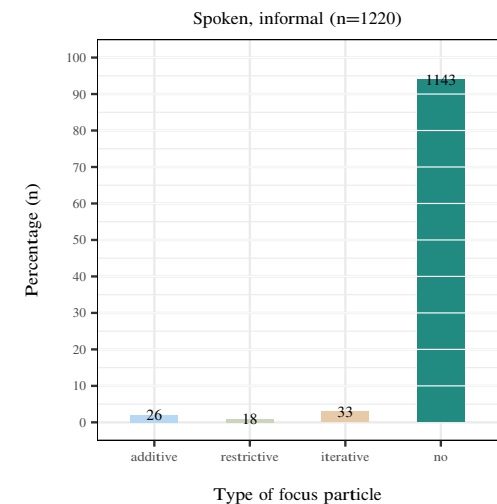
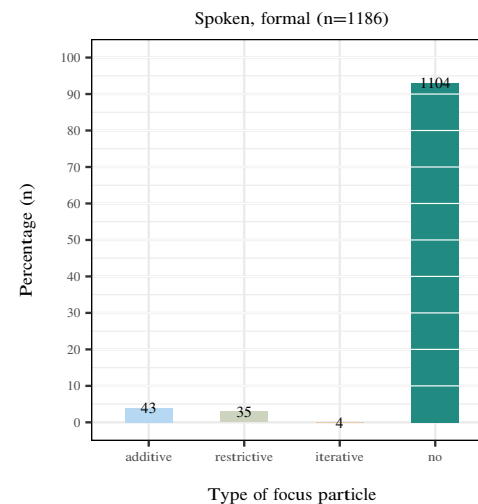
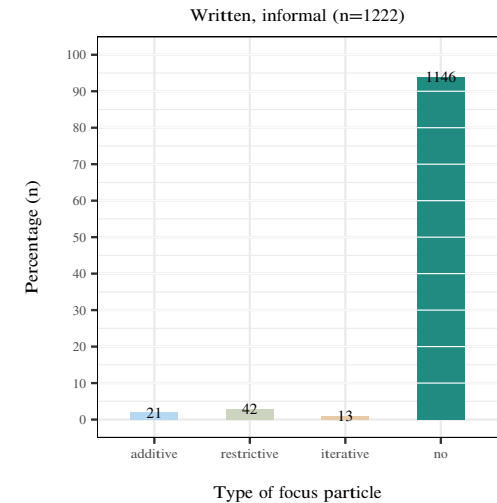
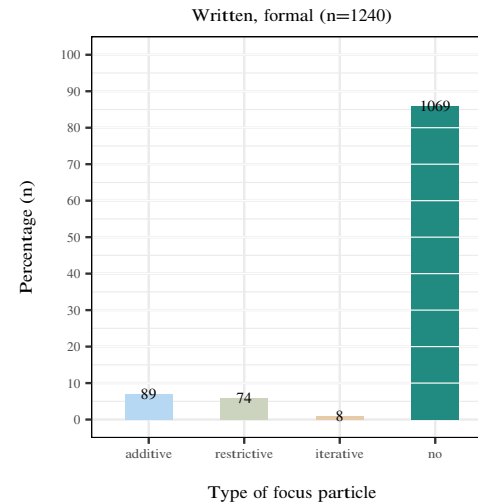
- Additieve focuspartikels
  - *Zelfs als* er geen belastingverlaging moet worden gefinancierd, dient er al 15 miljard euro te worden bezuinigd [...]. (Reuneker 2022, p. 323)
  - Veranderen een voorwaarde in een ‘irrelevance conditional’ (concessief).
  - Scalair: ‘the relation between the antecedent and consequent holds even in the extreme or unexpected case presented, so it will hold for less unexpected cases too. (cf. König 1991, p. 80; Kay, 1990; Van der Wouden 2000)
- Restrictieve focuspartikels
  - En *alleen als* de dames interesse hebben dan zoeken ze de man op. (Reuneker 2022, p. 324)
  - Veranderen een voldoende voorwaarde in een noodzakelijke voorwaarde (bicondioneel; zie o.a. von Fintel 1994; König 1991; Athanasiadou & Dirven 1997).
- (Iteratieve focuspartikels)
  - *Altijd als* zij uit Kenia komt dan is ze depressief. (Reuneker 2022, p. 324)
  - Veranderen een voorwaarde en consequentie in een ‘gelijktijdig voorkomen’, een regel of wetmatigheid (zie o.a. Dancygier & Sweetser 2005, p. 95)

4. Corpus en annotatie

- Welke (typen) focuspartikels komen voor in voorwaardelijke *als-constructies* en hoe verhoudt hun distributie zich tot modus en register?
- Corpus
  - Circa 5000 voorwaardelijke *als-constructies*
  - Modi: gesproken (CGN), geschreven (SoNaR)
  - Registers: formeel, informeel
- Annotatie
  - Initiële indexering door script (*als+o.a. alleen, zelfs, alleen, enkel, elke keer, juist, meestal*)
  - Handmatige analyse (scope, type)
- Betrouwbaarheid
  - 95%; Gwet's AC1: 0.95
  - Probleemgevallen betroffen vooral scope.

5. Frequentie en distributie

- Algemene frequentie
  - Focuspartikels: 8.34% (406)
- Per type
  - Additief: **3.68%** (179)
  - Restrictief: **3.47%** (169)
  - Iteratief: 1.19% (58)
- Per modus-register-combinatie
  - Geschreven-formeel: **13.80%** (171)
  - Geschreven-informeel: 6.22% (76)
  - Gesproken-formeel: 6.91% (82)
  - Gesproken-informeel: 6.31% (77)
- Associaties
  - Additieve en restrictieve partikels vooral in geschreven-formele teksten.
  - Iteratieve partikels vooral in gesproken-informele teksten.
  - Zie Reuneker (2022, p. 483) voor statistieken (log-lineaire analyse)

5. Frequentie en distributie

- Additieve focuspartikels
  - *Zelfs, bijvoorbeeld, ook*
    - Maar ook de gemeente kan de dupe worden van een faillissement, *bijvoorbeeld als* ze nog leningen heeft uitstaan. (Reuneker 2022, 329)
  - *Vooraf* (zie van der Wouden 2000), *zeker, helemaal, juist, met name*
    - *Zeker als* ze zo slim is kan dat een hele nare ervaring voor haar zijn. (Reuneker 2022, 330)
    - Met andere woorden: *juist als* sprake is van licht onrecht moet er niet gemoraliseerd maar beloond of gestraft worden. (Reuneker 2022, 329)
- Betekenisbijdrage
  - Annulering van een mogelijke noodzakelijkheidsimplicatuur; er is op zijn minst één andere mogelijke voorwaarde mogelijk (cf. König 1991, p. 60)
  - Focus op onverwachte, mogelijke of juist zeer van toepassing zijnde voorwaarde.

5. Frequentie en distributie

- Restrictieve focuspartikels
  - *Alleen, behalve* (vgl. *tenzij/unless*; zie Declerck & Reed 2001, p. 21, 447-448)
    - *Alleen als* hij meer dan 95 procent heeft kan hij het bouwbedrijf van de beurs halen [...]. (Reuneker 2022, p. 320)
    - Nederlanders worden zelden emotioneel, *behalve als* het om artikel 23 gaat. (Reuneker 2022, p. 332)
  - *Tenminste* (*postscript-p*; zie Declerck & Reed 2001, p. 367)
    - Ik zou het niet erg vinden om tijdelijk hier wat te werken. *Als* er *tenminste* werk is. (Reuneker 2022, 329)
  - *Pas, (al)* ('tijdspartikels' cf. Van der Wouden 2002, p. 23; zie ook Quirk et al. 1985, p. 604 voor 'already'; Smessaert 1999)
    - *Pas als* dat probleem overwonnen is, komt de herschrijfbare dvd met dubbele capaciteit op de markt. (Reuneker 2022, 332)
    - Wij vinden het *al* irritant *als* we zo'n ding in de verte horen rinkelen. (Reuneker 2022, 326)
- Betekenisbijdrage
  - Noodzakelijke voorwaarde in plaats van voldoende voorwaarde (zie o.a. König 1991; Athanasiadou & Dirven 1997)
  - Focus op noodzakelijke, negatieve of tijdgebonden voorwaarde.

5. Frequentie en distributie

- Iteratieve focuspartikels
  - *Altijd, elke/iedere keer, telkens*
    - *Elke keer als* van een client de follow-up tijd eindigt, wordt hij statistisch gezien uit de onderzoeksgroep gehaald (gecensored). (Reuneker 2022, 333)
    - *Telkens als* er enig teken is van zelfs maar de kleinste kans op een terugkeer naar de vredesonderhandelingen, laat het geweld op. (Reuneker 2022, p.333)
  - *Meestal, doorgaans, dikwijls, gewoonlijk*
    - *Meestal als* hij een spel wilde spelen vertelde ik bijvoorbeeld al dat hij ook kan verliezen. (Reuneker 2022, 334)
- Betekenisbijdrage
  - Zeker of frequent gelijktijdig voorkomen van p en q , focus op regelmaat of wetmatigheid
  - Vergelijkbaar met ‘factuals’, i.e., methodebeschrijvingen in onderzoeksrapporten (cf. Carter-Thomas 2007)
    - Patients were defined as “downstaged” *if* the final pathologic stage was less than the preoperative ultrasound stage. (Reuneker 2022, 334)
    - *When(ever)* in plaats van *if* in Engelse voorwaardelijke zinnen.

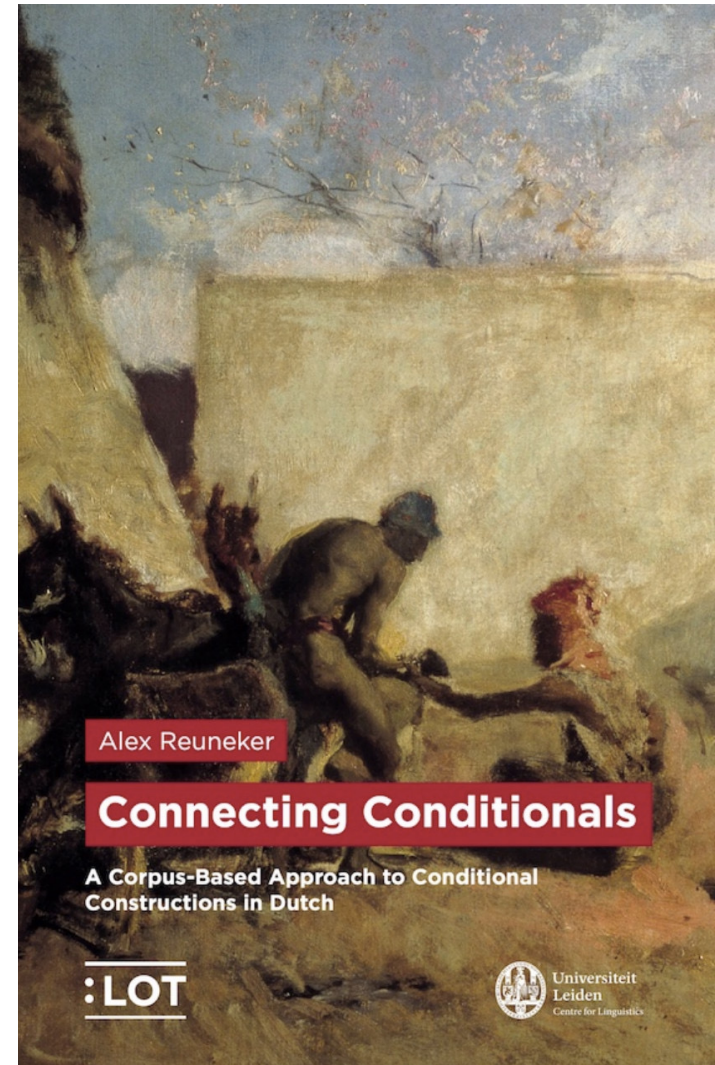

6. Conclusie en inbedding

- Vraag
  - Welke (typen) focuspartikels komen voor in voorwaardelijke *als-constructies* en hoe verhoudt hun distributie zich tot modus en register?
- Antwoord
  - 8.34 procent van alle voorwaardelijke *als-constructies* in het corpus bevat een focuspartikel.
  - In de meeste gevallen gaat het om additieve (3.68%) of restrictieve partikels (3.47%), in minder gevallen om ‘iteratieve partikels’ (1.19%).
  - Additieve en restrictieve partikels komen significant vaker voor in geschreven-formele teksten.
  - Iteratieve partikels komen significant vaker voor in gesproken-informele teksten.

6. Conclusie en inbedding

- Inbedding
  - In hoeverre zijn specifiekere implicaturen van non-assertiviteit en verbondenheid gegeneraliseerd?
  - Vormen zich clusters van ‘typen’ voorwaardelijke constructies op basis van grammaticale eigenschappen van bij- en hoofdzin?
  - Focuspartikels spelen in de clusteranalyse geen rol - ze werken niet of nauwelijks samen met andere factoren om groepen voorwaardelijke constructies te vormen.
- Exemplaar van proefschrift?
  - Fysiek: a.reuneker@hum.leidenuniv.nl
  - Digitaal: DOI 10.48273/LOT0610, lotpublications.nl/connecting-conditionals

Bedankt voor de aandacht.

Universiteit
Leiden